

TORMAY BÉLA

(nádudvari)

1839–1906

Okleveles mezőgazda, állatorvos, miniszteri tanácsos, a Magyar Tudományos Akadémia tagja, az állattenyésztési tanszék vezetője 1873-tól 1884-ig, a M. kir. Állatorvosi Tanintézet igazgatója 1875-től 1888-ig. A felsőfokú agrárképzés és az állattenyésztés fejlesztője, reformátora.

Tormay Béla 1839. október 10-én született Szekszárdon. Atyja dr. Tormay (Krenmüller) Károly, Tolna vármegye tisztí főorvosa, majd Kossuth honvéd főorvosa, a honvédelmi minisztérium egészségügyi osztályának vezetője, osztálytanácsosa. Tormay az iskoláit Szekszárdon kezdte. Gyermekéveiben nagy hatással volt rá atyai jó barátja, Garay János költő. Szőnyi Pál tanintézetében tanult tovább, amely a szabadságharc után egyike volt a legjobb és legmagyarabb iskoláknak. A városból az Alföld délibábos rónájára vágyódott, gazda akart lenni. Ezért tanult kertészetet és mezőgazdasági gépészetet, majd gyakorlati ismereteinek megszerzése érdekében Széchenyi István cenki uradalmába ment gyakornoknak. Nem sokáig maradt ott, mert az alföldi gazdálkodás jobban vonzotta, s ezért gróf Károlyi István derekegyházi uradalmában elvállalta az ellenőri tiszteletet. Itt szerezte első tapasztalatait a juhtenyésztésben, aminek később egyik legalaposabb ismerője lett. Itt sajátította el a népies nyelvet is, amelynek ismerete segítette, hogy a nép számára írott gazdasági könyvei széles körben elterjedjenek és közkedveltekké váljanak.

1858-ban, miután engedélyt kapott az állatorvosi tanfolyam két év alatti elvégzésére, Pestre jött. Az egyetemen természettudományi és állatorvosi előadásokat hallgatott. Az állatorvosi oklevél elnyerése után a weihenstefani felsőbb gazdasági tanintézetbe iratkozott be, hogy gyakorlati ismereteit kiegészítse elméletiekkel is. Bajorországi tartózkodása alatt kezdett rajzolgatni, amire elsősorban Wágner Sándor biztatta, akivel szoros barátságot kötött. Neki köszönhető, hogy munkáit a későbbiekben maga illusztrálta szép rajzokkal.

Külföldi útjáról hazatérve Hajdú vármegyei birtokán, Nádudvaron telepedett meg, ahol régi vágya teljesült: gazdálkodhatott. Egy esztendő elteltével azonban le kellett mondania tervéről, mert az akkor még vízjárta vidék ártalmas volt egészségére. Visszatért tehát újra a szülői házba Pestre, hogy felgyógyulása után újból gazdálkodhasson. Erre azonban sohasem került sor.

1861-ben kinevezték a Pesti m. kir. Állatgyógyintézetbe az anatómiai és életani osztályra Szabó Alajos mellé tanársegédnek, ahol édesapja is dolgozott. Itt két évet töltött el. 1865. november 7-én segédtanárnak nevezték ki a Keszthelyen létesített Országos Gazdászati és Erdészeti Tanintézetbe (az 1848-as szabadságharc idején megszűnt Georgikon utódintézménye), és megbízták az állatanatómia és élettan, valamint az állattenyésztéstan előadásával. Bár hamarosan rendes tanárnak is kinevezték (1868), a földművelésügyi miniszter váratlanul áthelyezte, és kinevezte a Debreceni Országos Felsőbb Gazdasági Tanintézet igazgatójának.

Már ekkor igen élénk és sikeres szakirodalmi tevékenységet folytatott. Leányának, Tormay Cecil írónőnek volt honnan örökölnie írói tehetségét. 1871-ben jelent meg *Általános állattenyésztéstan* című könyve. A 84 saját gyönyörű rajzával illusztrált *Gazdasági lótenyésztés* című munkája a Földművelésügyi Minisztérium pályadíját nyerte el; ennek köszönhetően Trefort Ágoston kultuszminiszter, reformeszméinek megvalósítása érdekében kijárta, hogy – Liptay István osztályfőtanácsos javaslatára – Szlávy József, a földművelésügyi miniszter önálló állattenyésztési tanszéket szervezzen Tormay Béla számára.

A Pesti cs. kir. Állatgyógyintézetnek kezdetben három, majd öt tanszéke, illetve tanára volt. Az 1873. október 11-én újonnan szervezett hatodik, vagyis állattenyésztési tanszékére a király Tormayt nevezte ki nyilvános rendes tanárrá, akit, mint legfiatalabbat, 1873. november 18-án a tanártestület jegyzőjévé választottak. Két év múlva az állatgyógyintézetből létrejött M. kir. Állatorvosi Tanintézet igazgatójává nevezték ki.

Az akkor 34 éves Tormay igazgatói kinevezése (1875) fordulópont lett a magyar állattenyésztés, az állatorvosképzés, az állatorvos-tudomány és az állategészségügy történetében. 1880-ban az ő elképzelései szerint, Steindl Imre tervei alapján, pavilonrendszerben megépült, és a következő évben a Rotten-

biller utcában megnyílt a modern tanintézet. A tanítás, a tudományos munka ezzel új irányt és lendületet nyert. A tanszékek élére a korabeli orvostudomány legkitűnőbb fiatal képviselői kerültek. Így jutott katedrához Azary Ákos, Hutýra Ferenc, Liebermann Leó, Nádaskay Béla, majd Preisz Hugó, Rátz István, Korányi Sándor, Kossa Gyula és Tangl Ferenc. Egyre jobban kidomborodott az intézmény tudományos jellege, ami megalapozta az intézmény 1890. évi M. kir. Állatorvosi Akadémiává, majd 1899-ben M. kir. Állatorvosi Főiskolává alakítását.

Tormay Béla még be sem fejezte az állatorvosi tanintézetet és a vele kapcsolatos intézmények szervezését, máris újabb feladatok elé állította a kormány bizalma. 1880-ban igazgatói és tanári teendői alól való felmentés nélkül megbízták a Földművelés-, Ipar- és Kereskedelemügyi Minisztérium állattenyésztési osztályának szervezésével. 1884 októberében mezőgazdasági szaktanácsosnak, 1886-ban az összes gazdasági szakiskolák és akadémiák igazgatójának nevezték ki miniszteri tanácsosi címmel és jogkörrel.

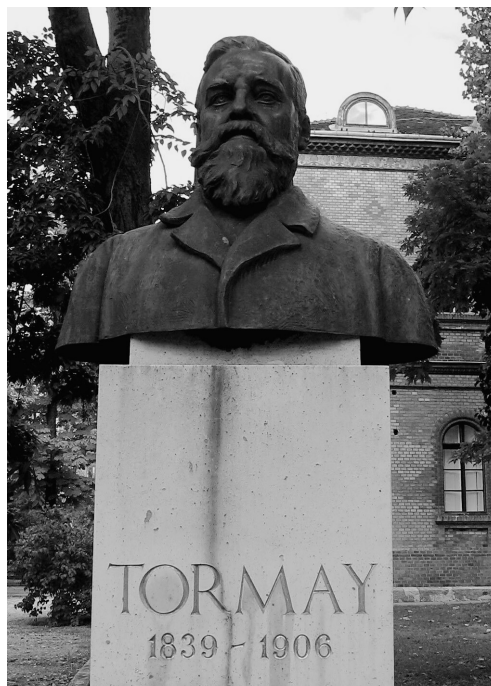
1882-ben Tormay Béla tervezetet készített az agrár-felsőoktatás reformálására, önálló, egyetemi rangú főiskola létesítésére, amelyben a gazdasági tanárképzés is helyet kapna. Tervezetéhez szervezeti szabályzatot, tantervet és vizsgarendet is mellékelte. Ennek ellenére a kormányzat nem fogadta el a javaslatot, mert már korábban a budapesti Tudományegyetem vagy a Műegyetem mellett képzelték el a mezőgazdasági főiskola működését.

1880-ban Darányi Ignác földművelésügyi miniszter megbízásából Tormay Béla szervezte az állattenyésztési és tejgazdasági felügyelőségeket, és ennek céljaira hozta létre a Magyar Országos Állatorvos Egyesületet, amelynek első elnöke, végül díszelnöke lett.

Rendelkezéseivel az állattenyésztés fejlesztéséhez is nagymértékben hozzájárult. A Földművelés-, Ipar-, Kereskedelemügyi Minisztérium állattenyésztési osztálya keretében állatkatasztert készített; peppináriákat (tenyésztő körzeteket) hozott létre nemesítés céljára; megszervezte a lovak törzskönyvezését; kidolgozta a sertésenyésztés fejlesztésének irányelveit; bevezette a törzskönyvezést, terjesztette az állattenyésztési eljárásokat; tenyészállat-kiállításokat szervezett. Az állattenyésztés és különösen az export hatalmas fejlődését segítette elő azzal, hogy hitelt biztosított az állatnemesítéshez, megteremtve a termék-előállítás nemzetközi állat-egészségügyi feltételeit. Az ember egészségét falusi patikák létesítésével, az állatok egészségét és gyógyítását az állatorvosok képzésével és létszámuk gyarapításával kívánta javítani. Trefort eszméjét, a közoktatás, a közigazdaság és a közegészségügy egységes fejlesztését a gyakorlatban valósította meg.

Tormay szorgalmasan gyarapította az állattenyésztési szakirodalmat. Könyveinek és füzetben megjelent kiadványainak száma a negyvenet is meghaladja,

TORMAY BÉLA MELLSZOBRA
AZ EGYETEM PARKJÁBAN
(GRANTNER JENŐ ALKOTÁSA)

és több százra tehető a szaklapokban megjelent cikkeinek a száma. 1899-ben a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjává választották, 1904-ben pedig államtitkári kinevezést kapott. Kiváló szervező- és tudományos tevékenységét több bel- és külföldi egyesület elismerte. Tagja volt az Országos Magyar Gazdasági Egyesület igazgatóválasztmányának, elnöke az állattenyésztési szakosztálynak és 1878 óta az Országos Közegészségügyi Tanácsnak. Több külföldi tudományos társulat levelező és hazai egyesület tiszteleti tagja volt.

1896-ban nemességet, 1903-ban pedig az osztrák császári Lipót-rend lovagkeresztjét kapta. Birtokosa az osztrák császári III. osztályú Vaskoronarendnek, a badeni Zähringi Oroszlánrend commandor keresztjének, a szász Albrecht-rendnek, a francia Mérite Agricole középkeresztjének, a perzsa Nap- és Oroszlánrend II. fokozatának, és a londoni állatorvos-kollégium rendes tagja lett.

Tormay Béla 1904. február 24-én nyugalomba vonult, 1906. december 29-én, 67 éves korában hunyt el.

Emlékét utcanév, szobor és emléktábla őrzi. Szobrát (Grantner Jenő alkotása) halálának 60-ik évfordulóján az Állatorvostudományi Egyetem parkjában avatták fel. A szekszárdi városi tanács a Berzsényi utcának az állomáshoz vezető szakaszát 1978-ban Tormay Béla utcának nevezte el.

Irodalom

- Rátz István: Tormay Béla emlékezete. *Állatorvosi Lapok*, 1915. 38. I–III. 13. 80–81.; IV–V. 14. 89–91.; VI. 16. 101–102.; VII. 17. 107–108.
- Márkus József: Megemlékezés Tormay Béláról. *Magyar Állatorvosok Lapja*, 1965. 20. 11. 514–516.
- Tormay Béla (1839–1906). In *Magyar agrártörténeti életrajzok*. R–Zs. Szerk.: Für Lajos–Pintér János. Magyar Mezőgazdasági Múzeum, Budapest, 1989. 447–451.
- Patonai Iván: Emlékbeszéd. *Magyar Állatorvosok Lapja*, 1989. 44. 10. 635–639.
- Kerekes Béla: Szemelvények Tormay Béla munkásságából. *Magyar Állatorvosok Lapja*, 1989. 44. 10. 639–640.